

3. Էջմիածինը «բարձր դուռն» է (Ալաշապի) և «քոչուղ թռչուն»ը (ուշար դուռ)։ — Ոչ միայն Ակոր աշուղին՝ այլ բովանդակ Հայուժեան համար, որուն կը դիմէ իր սրտին պարգևը առնելու, հաւատքի այդ տուրեհառէն, ու ինքը, իրը յամիցած ուխտաւոր, երբ կը դադրի ալիկոծ եռքին ու զգայութեանց հանդէսը ուխտաւորներու, ծննդադիր, արտասուածքոր ու սրտաթունդ, կը յառաջանայ ընել իր ալ ինչպիսիքը և առնելու իր մուրադին պարգևը (փէշա) է ան հաւատքի և «քոչուղ թռչուն»ը, որ, Աստուծոյ Աթոռին կը տանի բոլոր աղերսները, սուցիկ իր թոյլէքովը։

Վերի տաղը ունի երեք դարու հնուք թիւն։ Մեծ վերլուծողի մը գրչին տակ աշխկա ընդունակ է էջեր լեցնելու։ Ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ այդ եօթը քառորդն էր։ Բայց շատ քիչ բան է հինցած յասոր։ Եւ կը փորձուիմ այս հրաշքը խոնարհող այժմ էվերազրել էվերապահել Ախաւանցի Ակոր աշուղի գրական տաղանդին, այլ հնթադրել որ այդ քերթուածը իր գեղեցիկութիւնը, այժն ու թարմութիւնը ըլլալ պարտական լաւիսեմակամ էջմիածնին։

Մտիկ է շատ քառորդ դարը որուն մէջ այդ ամենուն հերքումը կործանումը փրսւ փրսացին մարդիկ իրարու, էն հաւատաւորներէն մինչև էն սկիզբադիները։ Որքան քիչ էին անոնք՝ որոնք, չբաժնեցին իրենց յոյսը Հայ ժողովուրդի գերագոյն այդ յուսուածքէն։

— Կանգուն է էջմիածինը եւ կը մնէ իր փառքին մէջ, այսօր, աւելի քան երբեք։

Հիմա, Ախաւանցի աշուղ Ակորը չէ որ պիտի երգէ նորակերպ, նորակառոյց խորհուրդը անոր։ Թարութիւն առնող Հայոց աշխարհի համապատկերին մէջ, չգեղ չէնք գիծին, Միածին էջովը սկզբնաւոր տաճարին գողտր, սրտառու՝ լացնելու չափ գեղեցիկ պատկերը, ազգային խորհրդանշան իրբե, հեռուէ հեռու, ամբողջ Սփիւռքը, մեծէն մինչև պատիկը, իմաստունէն մինչև անգէտը, իրեն կանչող կապող սրբազան տեսիլքն է անկիւս։

— Փառք էջմիածնին։

ՀԱՅՐԻԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԶԱՅՆԵՐԷՆ

(ԷՋՄԻԱԾԻՆ)

Ո՞րքանով հիշտ պիտի ըլլար ըսել թէ շատ են ձայները՝ ժողովուրդի մը կենսական արձագանգող, անոր պատմութիւնն թելադրուող։ Եթէ ատիկա ճշմարտ է մեծ ուրակուղ ազգերու համար, անտարակոյս որ ուրիշ օրէնքի մը պիտի հպատակի ճամբան քաղաքացիներու կենսական, Բայց այնքան իմաստէ հեռու եւ դատարկ պիտի թուին այս որակականները — մեծ ու փոքր — երբ անդադառնանք միակ իրողութեան որ ժողովուրդներու գոյութիւնը կ'իրագործէ, ստեղծելով նոյն ատեն տիպարը ցեղին։ Այս յատկանշանքներով իրբե հողին այդ աղիւնին, այդ ժողովուրդին, ասոր հանձարեղ զաւակներուն յայտնագործումն էրուն ընդմէջէն։

Ամէն ժողովուրդ իրեն յատուկ դիմագիծ մը և հոգի մը ունի։ Ու սովորութիւն դարձած բացատրութեամբ՝ բախտաւոր կը նկատուին այն ժողովուրդները, որոնք կոթողներով, յիշատակարան-յուշարաններով կը ճոխացնեն պողոտաները իրենց մայրաքաղաքներուն։ Նիւթացնելով, տեսանելի դարձնելով հասակն ու գէմքը այդ հողին, անոր յատկութիւններուն։ Եւ այս բախտաւորութիւնը արդիւնք անշուշտ՝ հետեւած ըլլալու գիտակցութեանը իրենց պատմութեան այն մեծ ձայներուն, որոնք շրջանէ շրջան կամար նետած, իրենց բարխառնութեանը մէջ կը պահեն ամբողջականութիւնը միասնականութիւնը նոյն ցեղէն, նոյն արիւնէն զաւակներուն։

Բայց ի՞նչ են այդ ձայները — երբ ուղենք մտիկ ընել այդ կոթողներու, յաղթութեան կամարներու ինքնաբաւ լուռութեան, արձանութիւն — եթէ ոչ անդիմադիր բխումներ հաղարաւոր սրտերու համազարկէն գոյն առած, իրենց անձայն բայց տաք շնչով, թափը ձեւաւորած։

Ու կրնա՞ր տարբեր ըլլալ շարժառիթը փոքր ազգերու և ատենց պատմութիւնէն լուռող հրամայականներուն։ Ստոյգ է ուսկայն որ նոյն փառքով, հաւասար չքեղուքեամբ պիտի չյաջողին կերպարանք տալ

իրենց հաւաքական զգայնութեան, զաւակները նուազ բախտաւոր ժողովուրդներու: Որովհետեւ բախտը միշտ հայրենիքն է, յաճախ՝ թիւը, երբեմն՝ բանակը: Բայց մանաւանդ՝ այդ բոլորին ու բոլոր կեանքերուն մէջէն մինչեւ յետին խորշերը, բլիշները թափանցող հոգիին է. այդ բոլորին ու բոլոր կեանքերուն վերեւ ու ներսը սաւառնող, ու զանոնք վեր բռնող, իրենց ներքին քայքայումէն աղատագրող: Աննիւթ, բայց նիւթին մէջ գործող է Հետեւաբար մտածող, կամեցող, կեանքը և մարդը գործերը իրենց վախճանին առաջնորդող բանաւորութիւնը, իմաստութիւնը, խանդը, զոր մարդիկ սխալ բառով և անուշիղ հասկացողութեամբ նակեի գիր կ'որակեն: Ու պատմութիւնը կեանքն է, կենդանի պատկերը, արձանագրութիւնը ժողովուրդի մը այդ հաւաքական հոգիին, հոգեկանութեան: Եւ այդ իսկ պատճառաւ մաքն ժողովուրդ՝ մեծ կամ փոքր, բախտաւոր կամ նուազ բախտաւոր, իր կեանքը կ'ապրի շնչտին համաձայն իր պատմութեան ճշմարիտ ու խորունկ ձայներուն:

Ինչ՞ով ապրեցանք մենք՝ զաւակները հզօրներու անործականերէն հալածական մեր հայրենիքին: Աւ ռժ մեզի հպի հաւառւատարիմ անոր բախտին, անոր հաւաքական հոգեկանութեան, անոր հոգէն ու ջուրէն բխող ձայներուն:

Չունեցանք թիւը, չունեցանք բանակը, որով մեր հայրենիքը զգար ինքզինքը զօրեղապէս պաշտպանուած ու պատնէշուած: Ու չունեցանք մեր մայրաքաղաքներու և կեդրոններու փառքը ընդարձակող լայն պողոտաները. ասոնց հանգույններուն վրայ՝ բազմութիւններ համախմբող հրապարակներ, պարտէզները, որոնց մէջէն բարձրանար մարմար ու մետաղ հասակը մեր ժողովուրդին հերոս մէկ զաւակին: Ոչ իսկ յաղթական կամարներ՝ ուր քարեղէն զրասանդներով կախուէր, սառէր ու ցցուէր մեր խրդախութիւնը, մեր շնորհալի հպարտութիւնը, մեր սլացիկ ու աներկալին հոգեկանութիւնը, իր տոկունութեամբ, իր զօրութեամբն ու քաղաքնութեամբը, իր ողջամիտ, հաւասարակշիռ չափականութեամբն ու շնորհովը, ինչպէս որ կան ասոնք մեր ճարտարապետութեան հմայքը գարե-

րուն փոխանցող մեր տաճարներուն մէջ, Բայց մենք ունեցանք ուրիշ ձայներ մեր հայրենիքէն, մեր պատմութեան խորքէն մեզի եկող, մեզ առաջնորդող: Էլ միածինը ամենէն տրտում բայց ամենէն քաղցր ու հմայքով շնչուն այդ ձայններէն է, իրեն հարապատ ընդունարարն մեր հաւաքական հոգիին, հոգեկանութեան:

Երկար ժամանակ կարծեցինք ու հաւատացինք թէ միայն ողբն է տիրական ձայնը մեր պատմութեան: Ու մնացինք համակերպուն այդ ձայնին: Դարեր շարունակ քաղցրինք հասանքին մէջէն զառնութեան ու ցաւի ջուրերուն, երբ, գետնափոր տուններու բնակութեան հոգեբանութիւն մը, կապ էր դրեր մեր նայուածքին, կղպրճամար մեր լսողութեան: Ու սերունդներ յաջորդաբար մենք ապրեցանք անդիմապիս, առանց զմեզ իրարու հետ հաղորդական պահող կոթողի մը, կամարի մը հասակին ու հպարտութեան: Աւ ամենէն աւելի մենք զգացինք քայքայումը մեր ուժին, մեր ուժերուն, մեր գոյութեան: Դարեր շարունակ հաւատացինք ու կարծեցինք հաւատարիմ մնացած ըլլալ մեր պատմութեան թելադրութեան, համակերպելով հզօրներու կամքին, զիրար և ուրիշները գերապանցելով անոնց փառքին ու վայելումին տրամադրելու համար մեր բոլոր կարողութիւններն ու գեղեցկութիւնները: Ու եղան գարե, ուր սրտի ինչ գոհունակութեամբ խորհեցանք հերոսական կորովի հասած ըլլալ, ենթարկելով մեր անձերը ամէն կարգի զըրկանքներու:

Բայց մեզմէ ռժ կրնայ ուրանալ որ ստոյգ հոգեվիճակներ են եղած այդ ամէնը: Ու նոյնիսկ այնքան աւժգին, որ տանք ենք խորացնելու, երկարածելու գտնուէք, ուղեգններուն մէջ սերունդներուն: Ի՞նչ ենք սօրվեր ու սօրվեցուցեր իրեն ընդհանուր նկարագիրներու ճշտում մեր պատմութեան շրջաններէն: — Ամէն քառորդ դարու վրայ տարազրութեան գուռն ենք բացեր. աւերումին, կոտորածին, զրկանքին ճամբաներն ենք ցոյց տուեր, մինչ միւս կողմէ այնքան քիչ, ու թերեւ լատով, արաւկոյտով, վիշուով ենք նկատողութեան առեւ արժանիքը միւս իրողութեան՝ այդ բոլորին մէջէն, ու այդ բոլորին նման տարագիր, բայց մեր ժողովուրդին ֆիզիքական

գոյութեան կոտորակումին հետ խոտոր հա-
մեմատութեամբ գերաճող :

Ըսինք թէ էջմիածինը հարազատ ըն-
դունարանն է մեր հաւաքական հոգիին, հո-
գեկանութեան : Ու հզօրներուն, ու մեր
թշնամիներուն իմաստութիւնը՝ հարուածելն
է այդ սքանչելի անոթը, պարպելու
համար զայն իր պարունակութենէն, իր հո-
գիէն : Կտրելու, բաժնելու, տարտղնելու
համար անոր մազնիսին հազորդ հոգիներուն
բազմութիւնը, որպէսզի չկարենան անոնք
կրկին ամփոփուիլ, ու չյուսան կրկին ամ-
բողջ գգալ իրենք զիրենք, շունչին մէջը ի-
րենց խոշտանգուած մարմինները բուժող,
ոտքի հանող ու կեանքի բերող տեսիլքին :
Ու այդ տեսիլքը՝ էջմիածին, ամենէն
խորունկ ձայներէն մէկն է մեր պատմու-
թեան :

Մեր սրտերուն ուրախութեան կանչն է
անիկա : Ու մեր վիշտերուն արձագանգուն
կոչնակը : Յուշարձան կոթողը մեր խանգա-
վառութիւններուն : Աւ օսկի ուռնա՛կը մեր
բեկուռներուն մէջ, հազարաւորներու ա-
պառաժ սրտերուն վրայ իր ճառագայթաւ-
ձակ դարձկերուն եղանակը խորացնող, ու
հոգիի զաշտերուն կարծրութիւնը հերկող,
կակուղցնող :

Պիտի չխորձեմ անոր պատմական դերը
հաստատել մեր ժողովուրդին թէ՛ քաղա-
քական և թէ մանաւանդ կրօնական կեան-
քին մէջ : Ատիկա պիտի նշանակէր պատ-
մութիւնը կրկնել : Այլ պիտի ուզէի հազօր-
դակից ըլլալ այն խանդավառութեան, որ
այսօրուան մեր ժողովուրդինն է, զայդ ճա-
կատներով, Մայր-Հայրենիքի հողերուն
վրայ և Հայաստան աշխարհի անյարիր զաղ-
թակայանները կապող Սփիւռքին մէջ :

Էջմիածին՝ . . . հայրենիքի վերելքին
հետ, ասոր խիզախութեան զիմաց ինք
ևս բարձրացող, կապոյտին մէջ արձակած
սլաքը իր կաթուղիէն : Ու այդպէս, իր
այդ սլաքով, մեր ժողովուրդին հաւաքա-
կան ձգտումներուն, անոր երազին խորհրդ-
դանին-պատկերը կախած . . . ճարտարա-
պետական իր կառուցութեամբով, միութեան
մը մէջ ապրելու, բարձրանալու, հասնելու
անոր ձգտումը, իստեալը իրազորող : Եւ
արդէն ի՞նչ է իմաստը Հայ Տաճարին գե-
ղեցկութեան պատը եղող այդ կաթողիկէին :
Անիկա ամենասերտ միութեան մը երազն

է իր նաւուն մէջ հաւաքուած , ամբոխուած
իր ժողովուրդին : Իր բոլոր գիծերը, ու
իր բոլոր կամարները իրենց խոյանքով, ի
վերջոյ նոյն կատարին, մէկ ու բարձրագոյն
կէտին քաշող հրապոյրը : Ու հին բարձրա-
նալժ համար միայն կան՝ ամբխարսիս,
զանգնածեղ ու հաստ սիւները Հայ Տաճա-
րին : Եւ այդ սիւններուն վրայէն իրենց ա-
ղեղը նետող կամարները՝ գիրար գրկող,
բարձրացումին մէջ կարծես գիրար կորսն-
ցնող : Ասոնց գիծերը, ուրիշ մակադակի
մը վրայ, նորէն իրար գտնող, վեր՛ը՝ հսի՛
կաթուղիկէի սլաքիկ հասակին մէջ, հետզ-
հետէ խորանալով, ամփոփուելով, ու ի վեր-
ջոյ լիութեամբ մը միասին աւարտելով՝ եր-
կինքին, կապոյտին մէջ նետուած նիզակ
մը իրբի, բռնուելու համար արփաւէտ այն
զապաթէն, միութեան գերագոյն օւժէն, որ
Աստուծոյ և աստուածային խորհուրդի մը
մէջ միայն կ'աւարտի ու կը լիանայ :

Ու հիմա նորէն անոր ճառագայթն է որ
կը լուսատրէ զմեզ, երբ իր տրամաբխման
էինք զլթմայր մենք զմեզ : Անյուսութեան
ի՛նչ ուժգին թեկունք մէջ այն, որ մեզ հոս
սանքի մը պէս կ'անցնէր մեր արինէն :
մոռածելով անոր փակ գառներուն, մեր ա-
կանջները բացած անոր լուսն կոչնակնե-
րուն, ու մեր սիրտը դրած անոր նուազած
կեանքի զարկերուն : Բայց այդ անյուսու-
թեան մէջ մենք չէինք զազդեր զինք եր-
գելէ, իր երգը աւելի խորհուրդով արեւ-
զանգելէ, այս անգամ իրբի սաղմոսը մեր
տարագիր հոգիներուն, ուրախութեան փո-
խարէն խորացնելով շեշտը աղաւանքին . . .
Է՛ջ Մի՛ւմին . . . : Ու մեր պապերուն հաւա-
տարմութեամբը, վտահալութիւնն ունէինք
թէ Ա՛ն՝ Մի՛ւմինը, նորէն պիտի իջնէր իր
բնակարանը յարդարելու այն գահին վրայ
ու այն կամարներուն ներքե, որոնք հա-
զարներով սրտերուն երազը ունէին իրենց
քարեղէն երակներուն մէջ հաւաքած :

Ու ահա նորէն կը զգանք զարկը հար-
ուածներուն, ու կրկին կը լսենք եղանակը
ճառագայթարձակ այն հին օսկի-աւառակին :
Հայ ժողովուրդը միշտ անոր պիտի գառ-
նայ, ամէն անգամ որ իր կեանքի ամալը
ներուն մէջ զգայ այլուցքը անապատի ա-
ւաղներուն : Ա՛ն է արձագանգը իր պատ-
մութեան ամենէն խորունկ ձայներէն մէ-
կուն, յանախ արտում բայց միշտ քաղց-

բանունը։ Եւ ժող պիտի չսիրէր տրտմունքիւնն իսկ իր հողին։

Այդպէս ըրինք մենք մեր այս վերջին քառորդ դարու հաւաքական կեանքի աւմայութեան մէջ։ Այդպէս ըրած են մեր պապերը, թերեւ մեր ունեցածն աւելի գծեղակ պայմաններով երբ կ'ապրէին։

Ի՞նչ խանդավառութիւն է այն, որ ամբողջ ժողովուրդ մը օտքի է հաներ, թագաւորական իր տուններուն կործանումէն, անհետացումէն յետոյ, ԺՄ. դարու կէսերուն չունինք թագաւորութիւն, չունինք բանակ։ Հայաստան ու կիլիկիա առանձնաբար իրենց զոյւնթեան տագնապը կ'ապրին։ Ոչ մէկ ուժ, ոչ մէկ կազմակերպութիւն, ոչ մէկ հաստատութիւն, որ հաղորդական պահէր այս երկու հաստատութիւնները իրարու։ Եւ ամէն կողմէ, հեթանոս ու քրիստոնեայ հզօրներու բանակներ, ժողովուրդի մը կեանքը կը օակարկեն իրենց վայելքին ի հաշիւ։ Բայց ահա թուիսպ այդ ամպերու մէջէն աւմինուն նայուածքը կ'երթայ բռնուիլ հրապարկէն իշխածնի կաթուղիկէին արտումհասակ սլացքին։ Ան է նորէն միակ կարելիութիւնը ազգային գոյութեան. ապահովութիւնը երաշխաւորող։ Ու Հայրապետական իշխանութեան տարագիր, աստանդազական Աթոռ պէտք է կրկին հաստատուի սրբութիւններուն մօտիկը քրիստոնէական մեր կեանքին վերածնունդը իրադարձող հրաշալիքին։ Այս գիտակցութեամբ ահա, կը կատարուի Սիսէն իշխածին փոխադրութիւնը Հայրապետական Աթոռին ու Լուսաւորչի Ս. Աշին։ Եւ այդ առթիւ, պատմիչներէն աւանդուած պատմահրաներ, տեսիլներ, որքան ալ տառապելական, նոյն ոգիին ուրիշ մէկ կերպարանք կը ցայտեն։ Բարեպաշտ մարդ մը, կարմիրով, կանաչով եւ սպիտակով քապառազէն զինուորներ պիտի տեսնէ, որոնք պիտի խօսին իրեն ու ըսեն թէ իշխածնի զօրքերն են իրենք, ու թանկով երթան Վաղարշապատ իջնին։ Ու կրօնաւոր մը, պիտի տեսնէ սպիտակ ձիու վրայ նստած լուսաւոր մարդ մը, որ ֆրանկներու երկրէն զալով Վաղարշապատ կը մտնէ, Եկեղեցիէն բանով կուտայ, ու ժողովուրդը Եկեղեցիէն առաջնորդելով հունձքի պատարաստ աստղացեալ ցորենով արու մը, մանգաղներ կը բաժնէ որ հնձեն։ Ու պիտի ըլլան տակաւին

տեսնողներ օկաթուղիկէի եկեղեցին կանթեղներով լեցունա, «երկինքէն կախուած կանթեղ» մը, ու ձայն մը որ կ'ըսէ։ Կանթեղա իշխածնի հոս։ Եւ այսպէս նոյն գաղափարին, նոյն ոգիին հանդէպ ընդհանուր խանդավառութեամբ ու փարուժով, Հայաստան աշխարհի լերանցամէջ ձերպերէն, վանքերէն ու դաշտերէն, վանականներ ու տարտղնուած հօտը Լուսաւորչի Աթոռին, կը համախմբուին նոյն կաթուղիկէին ներքեւ, վառելու համար ջուր իրենց հաւատքին, և լուսաւորելու համար փոքրերած ճամբան իրենց տեսիլքին ու պատմութեան։

Գարեբ յետոյ, նոյն է ձայնը մեր պատմութեան։

Արաւական էինք մեր ամբողջ ուժը մէկտեղելու, ու մեր հայրենիքը եղաւ աւերակ. և անկարող՝ իր զաւակներն իսկ պաշտպանելու, անոնց օտարափառ տարտղնումը, անմարդկային վայրագութեամբ տարագրումը, աւերածը արգելելու, մեղմելու։ Ան քանհորով դարու Սփիւռքը, գրիթէ անհաղորդ իր մայր-հողին, անոր գոյնին, ձայնին, օդին ու ջուրին, տարուեցաւ ուրանալ զայն, սաստկութեան ներքեւ իր անյուսութեան։ Որովհետեւ նուազեր էին ձայնն ալ իշխածնի կոչնակներուն։

Բայց քառորդ դար յետոյ, կարմիր շքութեան մեր պապերուն նորէն կը գտնենք դոքի նիտուած, և այս անգամ հզօրներու կողքին, ու հզօրներու վայրագութեանց դէմ լուսաւորած ճամբան իր տեսիլքին, խիզախութեամբ, առնական գեղեցկութեամբ իր խոշտանգուած արիւնէն հասակ առած իր զաւակներուն։ Ողբ ու տարագրութիւն չէ անիկա։ Սարկութեան ու զրկանքի մէջ հերոսանալու խեղճ հոգին չէ անիկա։ Այլ յարութեան տեսիլքն է ան։ Խոյանքին, բարձրացումին, լուսաւոր բարձունքի մը վրայ միութեան խորհուրդն է ան։ Այդ է եղած կառույցը իր հոգեկան դրութեան։ Ու ամէն ժողովուրդ պիտի գործէ պատմիչին համաձայն իր հոգիին։ Ու դարձեալ՝ փոթորիկներուն մէջէն, Լուսաւորչի կանթեղը պիտի վառի Արագածի կատարին։ Ու դարձեալ Հայ ժողովուրդը պիտի հաւաքուի կամարներուն ներքեւ իր պատմութիւնը կերտող սլուսոյ խորանին։ Այդ հաւատումը բերին խապրիկները Հայրենիքէն, Սփիւռքով տարագիր մեր հոգիներուն, մեր մէջ

ԿՐՕՆԱԳԱՏՄԱՆԿԱՆ**ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՆԵՐ****ՀԱՅՅԵՐԷՆ ՀԻՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

Առաջին քարգամնութիւնը. — Ժամանակը. — Ս. Գրքի առաջին թարգմանութեան ձեռնարկուեցաւ հայ գրերու զիւտէն անմիջապէս յետոյ: Հայ աշուրեհներ պատրաստ էր 406-ին: Ուրեմն նոյն թուականին սկսաւ թարգմանութիւնը և բնականաբար մի քանի տարի տևեց: Հ. Ե. Փէլիկեան եօթ տարի կու տայ, գրելով թէ Ս. Գրքի Ա. թարգմանութիւնը՝ առնուազն Հին և Նոր Կտակարանի նախականներուն՝ պէտք է աւարտած ըլլար 408-415-ի շրջանին. ապա թէ ոչ իմաստք մը չ'ունենար Եփուրանակիոն (Բաշմաշ, 1935, էջ 70):

Բովանդակութիւնը. — Այս առաջին թարգմանութիւնը լոկ ծիսական ընթերցելաձեւերով թարգմանութիւն մըն էր թէ մտքով Աստուածաշունչի՝ ծայրէ ծայր: Կորինի(1) բացատրութիւնէն կարելի է հետեցնել թէ Ս. Գրքի մտքով նախականներու ձեւերը թարգմանուեցան: Ան կը գրէ. «յանկարծ ուրեմն օրէնստւոյց Մովսէս՝ մարգարէական դասուն, և յառաջագէժն Պաւղոս՝ բովանդակ առաքելական զնոյն, հանգերձ աշխարհակեցոյց աւել»:

(1) Կորին, Պարթ Մատթոյի, ուղղեալ եւ լուսաբանեալ ի Գառնի Ֆնտրիսէն: Տպ. Սրբոց Յակարեանց, Երուսաղէմ, 1930:

արթնցնելով խանդավառութիւնը մեր պապերուն: Իրաւ եւ անոնք: Իրաւ, հնչե՛ր է նորէն ծայրն հաղարներու սրտերէն — էջմիածին... Ու նոր յոյսով, ու յաբուութեան տեսլիցով, իրաւ, տարածուե՛ր է արձագանգը երգին, կամարներուն ալացքին հետ, ու կաթողիկէին թուղթին մէջ — Սկայի օհնեցում Եւրոպ զիտրանց լուսոյ:

Ուրախութեան ալ արցունքներուն իոկ ջէն, թ՛վ պիտի չսիրէր արտաւթիւնն իոկ իր հոգիին:

ԹՈՐԳՈՍ ԱՅԵՂԱՅ

տարանաւ Գրիստոսի, միանգամայն եկեալ հասեալ ի ձեռն երկուց հաւասարեցոյ՝ հաւարարառք հայերէնախօսք գառնո (էջ 25): Խորենացիին(2) ալ տարբեր բառերով նոյնը կը հաստատէ, գրելով թէ Մեսրոպ իսկոյն պի թարգմանութիւն ձեռն արգեալ, խորհրդարար սկսեալ յևառկացն, բովանդակելով զքսան և զերկու յայտնիսն, և զնոր Կտակս յեղու ի հայ բանս (Գ. ծգ.):

Այս տեսութեան ի նպատակ ապացոյց մըն է Մնացորդաց Գրքերու հին թարգմանութեան գոյութիւնը: Մնացորդաց Գրքերէն լոկ մէկ ընթերցուած միայն կայ այժմ մեր Ճաշոցին մէջ (Բ. Մնաց. Գ. 2-6). եթէ ծիսական տեսակէտով այնքան երկրորդական կարեւորութիւն ունեցող գրքի մը մտքովանկան թարգմանութիւնը կատարուած է վաղուց, ուրեմն աւելի կարեւոր գրքերու լոկ մասնակի թարգմանութեամբ չէին կրնար գոհանալ Մեծ Թարգմանիչները: Հաւանական է սակայն որ քանի մը գրքեր աւելի ուշ թարգմանուած ըլլան: Ըստ Ֆր. Մուրատի (Սոյա. Յովնան — Հին Հայ Թարգմ.) Հայերէն առաջին թարգմանութեան մէջ կը պակսէին Նոր Կտակարանի գրուածներէն հինգը, չորս կաթ. Թուղթի, Բ. Պետ., Բ. և Գ. Յովն., Յուդայ, և Յովհաննու Յայտնութիւն: Այս գրքերը չկային ասորական Կանոնին մէջ, և հայերէն առաջին թարգմանութիւնը ասորերէնի վրայէն կատարուած ըլլալով, չունէր յիշեալ գրութիւնները:

Թարգմանիչները. — Որո՞նք ի դուիս հանեցին այս առաջին թարգմանութիւնը: Ըստ Կորինի — օի ձեռն երկուց հաւասարեցոյն (էջ 25) — պէտք է հասկնալ Ս. Սահակն ու Մ. Մատուցը: Այս վերջինին աշակերտներէն երկուքն ալ, դարձեալ ըստ Կորինի վկայութեան, իրենց վարդապետին հետ մասնակցեցան թարգմանութեան գործին: Գրեթե կարգաւորումէն անմիջապէս յետոյ օի թարգմանութիւն գառնային հանգերձ արամք երկուք՝ աշակերտքն իւսրովք, որոյ առաջնոյն Յոհաննան և երկրորդին՝ Յովսէփ անուն ի Պաղարական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն նախ յևառկացն Սողոմոնի,

(2) Պատմ. Հայոց, աշխ. Մ. Աբեղեան և Մ. Յարութեան: Տպ. Տփղիս, 1913: